

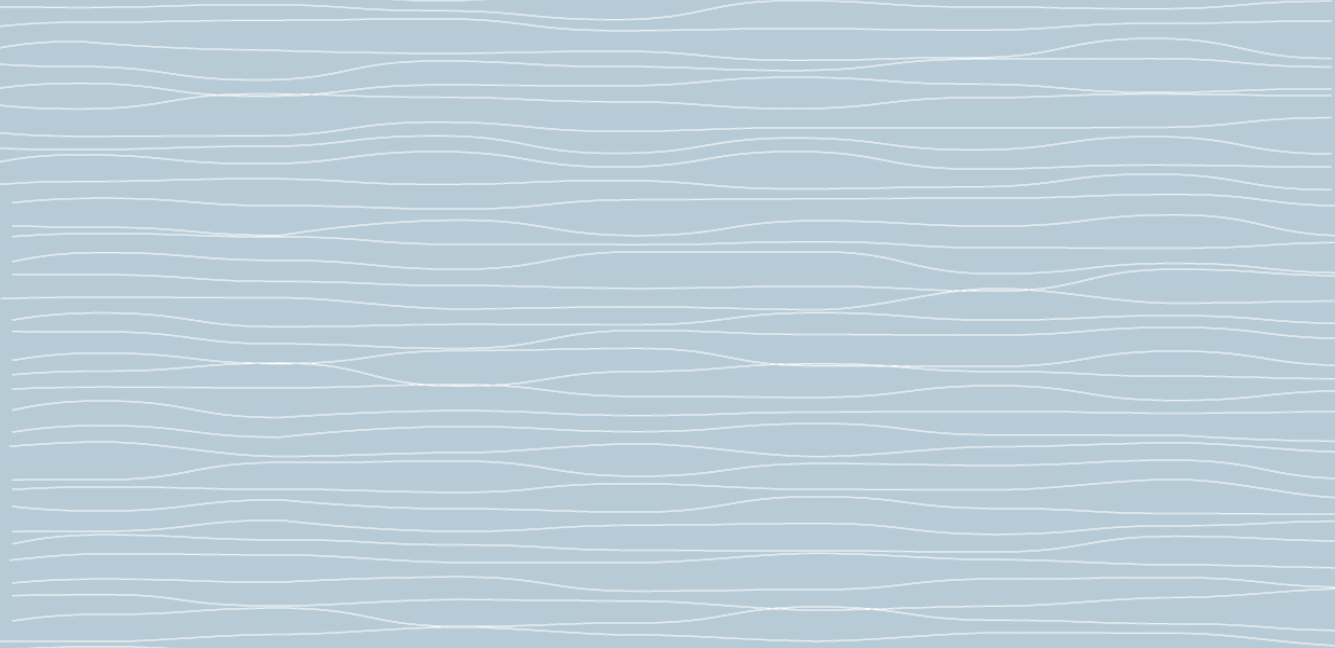
DU ÄR EN AV OSS – PERSONLIGA IUI-MINNEN 1967–1980

SIV GUSTAFSSON

SÄRTRYCK ur Magnus Henrekson, red. (2009), *IFN/IUI 1939–2009*.

Sju decennier av forskning om ett näringsliv i utveckling.

Stockholm: Ekerlids.

DU ÄR EN AV OSS

PERSONLIGA IUI-MINNEN 1967–1980

SIV GUSTAFSSON

ETT JOBB FÖR EN NATIONALEKONOM

Den 1 november 1967 började jag på Industriens Utredningsinstitut, IUI. Jag var den enda kvinnliga forskaren och vid 24 års ålder den yngsta bland de anställda. Samma datum flyttade jag med man och tvåårig son till en villa i Jakobsberg, vilket krävde två inkomster.

När jag började på Handelshögskolan i Stockholm 1963 var det utifrån en allmän känsla att ekonomistudier kunde leda till god försörjning och jag hade tillräckligt bra gymnasiebetyg för att komma in. Av dem som tog civilekonomexamen under 1960-talet i Stockholm var 11,8 procent kvinnor (Handelshögskolan i Stockholm 1999).

När jag klarat tentan i pris- och allokeringsteori tillräckligt bra för att få tentera muntligt för två betyg i detta ämne, numera 40 poäng, bestämde jag mig för att nationalekonomi var mer intressant än företagsekonomi. Den tentamensordning som gällde vid Handelshögskolan vid denna tid var gemensam skriftlig tentamen för aspiranter för ett och två betyg. De som hade bra betyg på den skriftliga tentamen inbjöds att tentera muntligt för att försöka erövra två betyg i ämnet. Jag hörde till dem som fick den chansen och det gick vägen. Min civilekonomexamen 1967 kom att innefatta tre betyg i nationalekonomi, två i företagsekonomi, ett i ekonomisk geografi och ett i rättskunskap.

Mitt första jobb på IUI var som assistent åt Bengt Rydén. Vid högre nationalekonomiska seminarier på Handelshögskolan anmälde han att han sökte en forskningsassistent för sitt avhandlingsarbete om företagsfusioner i svensk industri (Rydén 1971). Jag nappade och fick jobbet. Jag läste igenom en stor mängd årsredovisningar från svenska företag i syfte att få fram uppgifter om fusioner och nedläggningar inom svensk industri. Uppgifterna som jag skulle vaska fram var insmugna var som helst i texten och jag tvingades läsa redovisningarna från

början till slut. Arbetet var ren datainsamling och jag höll på med det ett helt år. I dag skulle man kunna få fram informationen jag då letade efter mycket snabbare, genom elektroniska sökningar på nyckelord i årsredovisningstexten som i dag utan undantag finns elektroniskt tillgänglig.

Mitt nästa IUI-projekt för Lars Nabseths långtidsutredning var betydligt mer stimulerande (Nabseth m.fl. 1971). Jag ansvarade för en företagsenkät och författade två kapitel och ett appendix. I Nabseths utredning sågs bristen på arbetskraft som det mest bekymmersamma för industrins expansionsmöjligheter. Det ansågs därför som önskvärt att fler gifta kvinnor och småbarnsmödrar kom ut på arbetsmarknaden.

Jag fick följa med Nabseth och Erik Höök till Finansdepartementet för en hearing med några viktiga industriledare, bland andra cheferna för Electrolux och SKF. Vi diskuterade slutsatsen att det framtida arbetskraftstillskottet skulle komma att utgöras av gifta kvinnor. En av de höga industriherrarna, jag tror det var SKF-chefen, fann då för gott att kommentera denna sak sålunda: ”Det vet man ju hur det är med kvinnor, man måste anställa tre för att få en arbetskraft för de har så hög frånvaro”. Jag satt där, lika ambitiös som mina manliga kollegor, gift kvinna med två småbarn. Jag hade inte ett dugg högre frånvaro än mina arbetskamrater av manligt kön. Att även sådana kvinnor kunde finnas var långt bort från de höga industriherrarnas tankevärld vid denna tid.

1971 gav mig Lars Nabseth tillfälle att börja driva ett eget projekt som kom att bli min doktorsavhandling, *Lönebildning och lönestruktur inom den statliga sektorn*. Den 29 mars 1976 kunde jag framgångsrikt försvara avhandlingen på Handelshögskolan. Det var den elfte doktorsavhandlingen från en IUI-anställd och den första som hade en kvinnlig författare (Gustafsson 1976).

Jag arbetade sedan med några mindre projekt, engagerade mig feministiskt i Fredrika Bremerförbundet, fick en tjänst på Arbetslivscentrum, arbetade nästan två år på demografiska avdelningen med Jan Hoem vid Stockholms universitet för att slutligen nå mitt karriärmål när jag den 1 september 1989 utnämndes till professor i nationalekonomi vid Amsterdams universitet. Där har jag verkat fram till min pensionering den 1 februari 2008.

SKRIVDAMER OCH FORSKARE

När jag kom till IUI 1967 bestod personalen av två kategorier, skrivdamer och forskare, och så Ruth Ellerstad. Hon var kamreren som tillägnades en vänskrift i samband med sin pensionering den 31 augusti 1974. I vänskriften beskrivs hon som IUI:s finansminister och egentliga chef (Wallander m.fl. 1974).

Det fanns två tepauser på eftermiddagen, en för skrivdamerna och en för fors-

karna en kvart senare. Eftersom jag betraktade mig som forskare, åtminstone en potentiell sådan, smög jag mig försiktigt in för att pausera med forskarna i det kombinerade konferens- och tepausrummet på min första IUI-dag. Det blev tyst i rummet. Cirka femton män betraktade mig nyfiket. Leif Mutén försökte lätta upp stämningen: ”Vad ska vi göra nu då? Vi kan ju inte fortsätta med våra vanliga skämt”. Jag tyckte inte att det var roligt.

Jag hade redan erfarenhet av samma slag från ett sommarjobb på en revisionsbyrå 1965. Vi hade revisorsmiddag i Avesta. Där blev jag eskorterad tillbaka till hotellet direkt efter desserten och före kaffet eftersom herrarna inte kände sig bekväma med mitt sällskap och inte kunde skämta så som de brukade. Efteråt har jag förstått att deras skämt vanligen handlade om hur dumma kvinnor är. Om man läser *Blandaren*, Tekniska Högskolans studentkårs skämttidning, från denna tid kan man få exempel. Skämten är alltid på kvinnors bekostnad och därför inte roliga för oss kvinnor. Vid denna tid var åsikten att kvinnan inte har någon humor allmänt utbredd.

Jag har noterat att IUI anställde två kvinnliga forskare redan 1942, Elisabet Wiberg och Bitti von Vegesack (Henriksson 1990; Johnson 2007). Om det funnits några fler kvinnliga forskare på IUI efter dem och före mig vet jag inte. I skriften till Ruth Ellerstad (Wallander m.fl. 1974) finns en förteckning över samtliga de 194 personer som någon gång varit anställda vid IUI under de 30 år, 1944–74, som hon arbetade där. Det framgår inte av den listan vem som var forskare och vem som var skrivdam.

Kanske uppfattades det som suspekt att jag var mamma och måste gå hem klockan fem. Prick 17.00 småsprang jag till T-banan vid Östermalmstorg för att hinna med pendeltåget från Stockholms Central till Jakobsberg där min man Arne Gustafsson väntade med bil för att vi tillsammans skulle hämta barnen på dagis. De andra dagismammorna hade halvtidsjobb i kommunen. De hade hämtat sina barn långt innan vi kom. De hade också maten klar när deras män kom från sina viktiga jobb i sta'n. Jag hoppade ur min kontorsdress och i mina hemmkläder på vägen till spisen. Arne, min man, arbetade vid Philips i Jakobsberg och hade fem minuters bilresa till sitt kontor. Han fick nästan en timme på morgonen och en till på eftermiddagen innan han hämtade mig vid pendeltåget.

Mina kollegor på IUI jobbade över och suckade över sin stora arbetsbörda, medan jag skulle ha upplevt det som ett stort privilegium att i lugn och ro få göra klart en arbetsuppgift någon kväll. Kollegorna var inte föräldrar. Några hade visserligen barn men deras fruar tog hand om barnomsorg, hushållsarbete och vård av hemmet åt dem. Andra ville inte bilda familj innan de hade disputerat. Hur man skall hinna med att föda barn samtidigt som man utvecklar sig i yrkeslivet är en svår fråga. Frågan om tidpunkt för barnafödande är något som jag har fors-

kat om (Gustafsson 2001). Jag fick barn mitt i mina civilekonomstudier och jag upplevde det inte då som en optimal tidpunkt, men i efterhand kanske det var det i alla fall.

Sylvia Hewlett (2002) har intervjuat framgångsrika amerikanska yrkeskvinnor om barn och familj. Det visar sig att de intervjuade personer som har barn har fått dem i ung ålder, egentligen innan karriären började, precis som jag. Många av de intervjuade affärskvinnorna hade gjort mycket stora ansträngningar att få barn senare i livet genom provrörsbefruktning och annan medicinsk teknik som dock innebär mycket mindre chans till framgångsrik graviditet än naturlig metod före 30 års ålder. Andra beklagade sig över att de inte kunde hitta en man som var villig att leva med en framgångsrik yrkeskvinna. Barnlösheten var i så måtto ofrivillig. Hewlett kallar sin bok *Baby Hunger*. Bland oss som är födda på 1940-talet är motsatsen vanligare: barn men ingen karriär. Jag har träffat många som är bittra över att de inte fick någon chans. Den feministiska litteraturen är dessutom fylld av berättelser om kvinnors instängdhet i hemmet.

Jag hade en son, Magnus, när jag började på IUI och jag tyckte att det var viktigt att han fick ett syskon. Börje föddes den 23 juli 1969, mitt i arbetet med Lars Nabseths långtidsutredning. Jag hade projektanställning och jag hade räknat ut att om jag hade fött barn när projektet var avslutat skulle IUI-chefen säga: ”Tack ska du ha och lycka till med dina båda söner.”

Men så blev det inte. I stället ringde Nabseth, så som jag hade räknat ut, redan när Börje var tre och en halv månad och frågade om jag kunde komma tillbaka åtminstone på halvtid. Jag gjorde så och jag har inte ångrat det beslutet. Vid denna tid hade nyblivna mammor rätt till sex månaders föräldraledighet. Pappor fick rätt att ta föräldraledigt först 1974. Börje tog doktorsexamen 2001, men inte i ekonomi som kollegorna föreslog i sin lyckönskan när han var nyfödd, utan i teknologi, och Magnus är civilingenjör. Kanske kommer något av mina fem barnbarn att gå i mina fotspår och bli nationalekonom. Jag är redan faster till en ekonomie doktor, Emily Gustafsson-Wright, som disputerade i Amsterdam 2007 och som är dotter till min svåger Allan Gustafsson, också han ekonomie doktor.

Under Lars Nabseths chefstid knöts fler kvinnliga forskare till IUI, bland andra Birgitta Swedenborg, Margareta Holter, Märtha Josefsson, Anita Lignell, senare Du Rietz, Eva Thiel och Eva Christina Horwitz. Först kom Birgitta Swedenborg 1969. Hon tycktes genast smälta in i forskargruppen. Några skillnader mellan Birgitta och mig var att: 1) Birgitta rekryterades för att driva ett eget projekt medan jag rekryterats som datainsamlingsassistent och måste bevisa att jag kunde klara större uppgifter; 2) Birgitta var inte mamma när hon anställdes utan blev det först 1974; 3) Birgittas projekt om företagens utlandsinvesteringar var mer direkt industrirelevant än mitt avhandlingsprojekt om den statliga sektorns

lönestruktur; 4) Birgitta hade också tre års doktorandstudier i USA bakom sig när hon kom till IUI (Swedenborg 2009). Men kanske är skillnaden i våra personligheter det avgörande. Jag minns att Birgitta sade en gång: ”Om kvinnor vill vara hemmafruar måste de ju få det”. Så såg inte jag på saken. Jag tyckte att samhället måste ändras så att det skulle bli möjligt att kombinera yrke och familj genom nu införda åtgärder som särbeskattning, subventionerade daghem och betald föräldraledighet. Två TCO-utredare presenterar i Dagens Nyheter i augusti 2008 ett förslag att hushållsnära tjänster borde subventioneras för barnfamiljerna på ett liknande sätt som daghemssubventionerna. Detta är kanske nästa steg för större jämställdhet och omfördelning av bördorna över livscykelns via skattesystemet.

Jag kom att stanna i 12 år på IUI och Östermalm. Jag gick till en hårfrisör-ska på Linnégatan och fascinerades av hur en annan kund, en Östermalmsdam, kunde skapa en spännande berättelse utifrån frågan om vilken kappa hon skulle välja på morgonen när hon gick ut. Damerna på Östermalm hade gått i Franska Skolan och lärt sig att göra entré i ett rum i stället för att som de flesta av oss bara gå in. En som kunde göra en sådan elegant entré var Eva Thiel. Hon hade en mycket liten hund med sig och gjorde sin entré mycket långsamt. Detta ledde till att nationalekonomerna i vår omgivning också började sakta farten för att kunna böja sig ner och klappa den lilla hunden. Jag såg till och med Assar Lindbeck göra detta. Jag gjorde det inte. På ett forskarmöte föreslog Nabseth att Göran Eriksson skulle skriva vissa delar i Eva Thiels avhandling, eftersom Eva var gravid. Birgitta Swedenborg och jag tyckte båda att Eva Thiel skulle skriva sin avhandling själv. Det blev inga fler nationalekonomiska disputationer med kvinnliga författare efter min 1976 och Birgittas 1979 (Swedenborg 1979). Ytterligare en kvinnlig IUI-doktor blev Eva Meyersson i sociologi 1992 (Meyersson 1992).

IUI:S STYRELSEMÖTEN

Varje måndag morgon var det forskarmöte. Chefen berättade om kontakter med styrelsen och sedan gick ordet varvet runt. Varje forskare fick med några meningar berätta vad dennes arbete just då handlade om. Styrelsemötena var viktiga och refererades utförligt på forskarmötet. Till varje sådant inbjöds fyra forskare att berätta om sitt projekt.

Jag satt där och väntade på att jag skulle bli utvald, men det var alltid andra forskare som fick åka på styrelsesammanträde med Marcus Wallenberg, äta flott och visa vad de dög till. Birgitta inbjöds att åka med ganska snart. Jag träffade Wallenberg en enda gång. Det var på en sammankomst med kaffe med institutets forskare i en lokal i Industrihuset i samband med hans avgång som institutets styrelseordförande efter 25 år. Det måste ha varit 1975. Han vände sig till mig och

frågade. ”Har IUI många kvinnliga forskarbiträden nu för tiden?” För mig var det en stor skillnad mellan att vara forskare med eget projekt och att vara biträde. Jag såg förmodligen olycklig ut. Jag behövde inte själv svara för Erik Dahmén replikerade: ”IUI har också kvinnliga forskare med eget projekt nuförtiden. Siv är en forskare med eget projekt.”

Johnson (2007, s. 43) beskriver Marcus Wallenbergs roll i IUI:s styrelse: ”IUI:s styrelse fick också en speciell ställning i svenskt näringsliv under Wallenbergs ordförandetid. Här satt näringslivets ledande direktörer – i och utanför Wallenbergsfären – i ett organ som leddes av Marcus Wallenberg själv. Det var knappast tillrådligt att inte ta det styrelseuppdraget på allvar.” Vidare framgår vilken betydelsefull roll Erik Dahmén spelade för IUI. Han var förutom professor vid Handelshögskolan i Stockholm och min lärare också ekonomisk rådgivare åt Wallenberg i egenskap av ekonomisk expert på Stockholms Enskilda Bank. Johnson (2007, s. 44) berättar att Dahmén gav sammanfattningar av IUI-rapporter till Wallenberg som denne sedan refererade till på olika styrelsemöten inom industrin. Detta skapade ett stort intresse ute i näringslivet ”för detta fantastiska institut som furnerade Wallenberg med så viktiga analyser.”

Jag fick upprepade gånger på forskarmötet veta att ”industrin” inte var intresserad av mitt projekt. Detta var nog en av anledningarna till att jag senare engagerade mig i Fredrika Bremerförbundet. Industrin skulle minsann tvingas till att intressera sig för kvinnors löner och karriärmöjligheter. Rolf Henriksson (1990) berättar om IUI:s tillkomsthistoria. Många ansåg (s. 37) att institutets chef borde vara ”en man som förstod industrins åsikter och talade dess språk”. Detta var för många av industricheferna viktigare än att finna en person med nationalekonomisk kompetens sedan Eli Heckscher tackat nej. Näringslivet skulle ju via Svenska Arbetsgivareföreningen och Industriförbundet finansiera IUI. En annan kontrovers i samband med IUI:s tillkomst var maktförhållandet mellan å ena sidan cheferna för ”*The Big Five*” – ASEA, SKF, Electrolux, Separator och L M Ericsson – och å andra sidan småföretagen och företagen som hade sina huvudkontor utanför Stockholm. Alla var ju med och betalade för institutet genom bidrag till dess huvudmän Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund. Lars Nabseth berättade om detta motsatsförhållande på forskarmötet.

Jag fick aldrig åka på styrelsemöte med Marcus Wallenberg och de stora, men jag fick åka med en gång på ett sammanträde med styrelsen i Skellefteå. Där var jag en av fyra forskare som skulle presentera sitt projekt. Platsen för detta möte hade valts för att tillgodose småföretagens intressen. Lars Nabseth ledde delegationen från institutet. Jag skulle berätta om min analys av löneskillnader mellan kvinnor och män. Jag hade inspirerats av den amerikanske ekonomen Jacob Mincer, som 1971 gästade Handelshögskolan i Stockholm för att ge en kurs. Han

analyserade statistiskt löneskillnader mellan män och kvinnor i termer av skillnader i utbildning och yrkeserfarenhet med begreppet *human capital*. Jag lanserade detta begrepp med uttrycket kunskapskapital på svenska. Anders Klevmarken som var min handledare på IUI var också inspirerad av denna teori.

I Skellefteå började jag min framställning så som jag brukade: ”Det finns ingen anledning att anta att kvinnor är födda med mindre intelligens än män”. Här blev jag omedelbart avbruten av Nabseth: ”Genomsnittet är nog detsamma men spridningen är annorlunda med färre toppbegåvningar bland kvinnor. Det finns ju inga kvinnliga kompositörer vilket visar att medfödda begåvningar är färre än bland männen.” En liknande formulering år 2005 av den framstående nationalekonomen och Harvardrektorn Larry Summers ledde till omfattande protester som bidrog till att Summers avgick som rektor. Det var en vanlig uppfattning att kvinnor var mindre intelligenta än män och att det var en naturlig ordning att de därför hade lägre befattningar och lägre löner. Senare kom jag att läsa feministisk litteratur och skulle lätt ha kunnat tillbakavisa att bristen på kompositörer skulle vara ett bevis på bristande kvinnlig intelligens. Felet med bristen på kvinnliga kompositörer, industrichefer och professorer är inte bristande intelligens eller medfödd talang utan brist på tid att investera i sin kunskapsutveckling. Kompositörer måste också öva och komponera ostört flera timmar om dagen innan de kan skriva ett mästerverk. Den som alltid betjänar man och barn får aldrig tidsutrymme nog för särskilt krävande prestationer. Min forskningsansats baserad på Jacob Mincers läror förklarade skillnader i befattningsnivåer och löner med skillnader i kunskapskapital.

Kanske Nabseth ville att styrelseledamoten, småföretagaren från Skellefteå, skulle hållas på gott humör. Denne Skellefteåföretagare var en ovanligt fördomsfull person, som inför oss beklagade sig såväl över att inte ens hans egna släktingar förstod vilken fantastisk insats han hade gjort genom att bygga upp sitt företag som över att arbetssökanden hade mage att anlända till anställningsintervjuer i taxi. Det fanns ingen arbetskraft god nog för Skellefteåföretagaren att få. På forskarmötet efteråt rapporterade Lars Nabseth att styrelsesammanträdet gick bra och var trevligt. Jag såg inte nöjd ut och Eva-Christina Horwitz, som också var med i Skellefteå, påpekade att det tyckte varken hon eller jag. Lars Nabseth var en glad och vänlig man som gav mig utvecklingsmöjligheter men detta uttalande i Skellefteå gjorde mig mycket olycklig.

Lars Nabseth föreslog vid tre tillfällen att jag skulle få ett resestipendium för ett halvår i USA. Vid det tredje tillfället hade han en intressant motivering: ”Passa på nu. Man vet inte om den nye chefen Lars Wohlin kommer att vara lika gynnsamt inställd.” Jag tackade nej också denna gång. Mina barn var för små. Det skulle vara för tungt för deras pappa att ensam sköta dem och han kunde inte tänka

sig att följa med ett halvår och ta hand om marktjänsten, vilket mina manliga kollegors fruar gjorde. Att få vardagen att fungera för hela familjen i USA skulle ha upptagit hela stipendietiden. Jag ville inte heller då åka ensam eftersom jag tänkte att jag skulle sakna mina små pojkar alldeles för mycket. Detta var också mitt största bekymmer när jag 1979 åkte i väg till New York ensam. Jag hade fullt förtroende för att Arne och pojkarna skulle klara sig utan mig ett par månader, men skulle jag klara mig utan dem?

Senare, från det att barnen var 10 och 14 år gamla, under perioden 1979–1987, stannade familjen hemma och jag kom iväg på tvåmånadersperioder till Columbia University i New York, Wissenschaftszentrum i Berlin och University of Chicago som Visiting Scholar. Då var jag redan ekonomie doktor. Den första av dessa resor finansierades med stöd av IUI. I efterhand visade sig detta vara ett klokt val. Jag fick ut mycket mer av vistelser som gästforskare än vad jag skulle ha fått om jag rest medan jag fortfarande var doktorand. Jag fick presentera mina vetenskapliga uppsatser på Jacob Mincers och Gary Beckers forskarseminarier och ofta kunde det vara fem till tio andra professorer närvarande. Till Gary Beckers seminarium vid Chicagouniversitetet kom till exempel Sherwin Rosen, Theodore W. Schultz, Bob Willis, Mary Jean Bowman och Jim Heckman.

DOKTORSAVHANDLINGSMÖDOR

Förutom måndagsmorgonens forskarmöte deltog forskare i projektseminarier och slutseminarier. Detta betydde att man följde några andra forskares arbete under ett helt projekts gång. Jag läser i Johnson (2007, s. 49) att Lars Nabseth i huvudsak prioriterade att sköta institutet och stötta andra forskare, inte minst genom att se till att institutets doktorander fick god vägledning av mer erfarna kollegor. Projektgrupperna var Nabseths innovation, fast det visste jag inte då. Jag ingick i gruppen för Ulf Jakobssons och Göran Normanns projekt ”Inkomstbeskattningen i den ekonomiska politiken”. Tre, fyra andra forskare läste och kommenterade kapitelutkast. Syftet med detta var dels att unga forskare skulle lära genom att läsa och delta i diskussioner, dels att författarna skulle få synpunkter för att förbättra sitt arbete. Vid ett sådant projektmöte stannade jag på mitt rum i protest mot följande yttrande: ”Nu när det blir en ny chef för IUI blir det nog inte så många kvinnliga forskare mer.” Jag blev hämtad från mitt rum och fick tillfälle att konfrontera projektgruppen. Jag tyckte att det var ett hemskt och sexistiskt uttalande och var mycket upprörd. Yngve Åberg, som också deltog i projektmötet sugande på sin eviga tobakspipa, räddade situationen med ett kärnfullt uttalande: ”Du är en av oss.” Det var en stor tröst för mig att han sade just så men det tog inte bort min känsla av utanförskap och att inte vara accepterad. Göran

Eriksson erkände inför gruppen att han yttrat sig på detta sätt. Anders Klevmarken (2009) skriver att han kände sig som en främmande fågel eftersom han var statistiker med gedigen formell träning och inte nationalekonom och Bengt Rydén (2009) använder samma formulering. Men han ansåg sig vara en främmande fågel eftersom han hade för liten formell träning i metoder. Det är intressant att just dessa båda personer var de som jag arbetade mycket med.

Mitt projekt hade utöver en projektgrupp försetts med en rådgivande grupp med representanter för Svenska Arbetsgivareföreningen, Statens avtalsverk, Statsanställdas förbund, Statstjänstemannaförbundet samt SACO/SR. Jag lärde mig mycket om institutionella förhållanden runt avtalsförhandlingar, lönegrader, löneklasser och lönetillägg. Kunskap om viktiga institutioner leder inte till en doktorsavhandling. I efterhand kan jag tycka att min avhandlingstext innehåller alltför mycket av institutionella beskrivningar. Dessa tillkom för att tillgodose den rådgivande gruppens önskemål men har ett mycket mer begränsat värde för att förstå lönebildningen än vad den rådgivande gruppen föreställde sig. I stället är det en marknad för kunskapskapital, efterfrågan och utbud som är avgörande.

Anders Klevmarken hade disputerat 1972 på en avhandling om privata sektorns tjänstemannalöner (Klevmarken 1972). Han var min handledare på IUI. Det var Anders som lärde mig att analysera lönestatistik med ekonometriska metoder. Det var han som hjälpte mig att få ut datamaterial från Statistiska centralbyrån på magnetband som i upprullat tillstånd var stort som ett bilhjul. Detta material lämnade vi in på Stockholms datamaskincentral på Linnégatan i dåvarande Försvarets Forskningsanstalts lokaler. Jag fick promenera dit och sitta vid en hålkortsstans för att stansa styrkort till en tidig version av det statistiska mjukvarupaketet SAS för att kunna utföra en enda regression. Sedan lämnade jag styrkortet till en operatör som kunde sköta datamaskinen. Den var stor som en skolsal och kunde hantera 0,9 megabyte, att jämföra med till exempel ett nutida minneskort på 2 gigabyte på en tunn liten platta för en digitalkamera.

Något resultat fanns vanligen inte att hämta nästa dag – jag hade gjort ett misstag av något slag, ett stansfel eller ett tankefel. Det normala var att det tog tre dagar innan jag hade något resultat från en enda regression. Jag tror inte ens att man kunde beställa mer än en regressionsanalys åt gången på grund av datorns låga kapacitet. Tiderna har emellertid förändrats. Nu får man med hjälp av STATA fram ett motsvarande resultat vid en dator på någon sekund. Teknikutvecklingen har lett till en enorm produktivitetshöjning i forskningsarbetet med statistiska analyser. Ett arbete som 1971 tog tre dagar kan nu ta tre sekunder. Det tar fortfarande fyra år eller mer att skriva en doktorsavhandling beroende på att den viktigaste ingrediensen i ett forskningsarbete är intellektuell fantasi, att kraven på kunskap om alternativa ekonometriska metoder har ökat och att

den kunskapsmassa man måste bemästra innan man levererat sitt eget bidrag är mycket större i dag.

När en bok var nästan färdig hölls ett slutseminarium. För mitt avhandlingsprojekt "Lönebildning och lönestruktur inom den statliga sektorn" hölls slutseminariet under två hela dagar med övernattnings på Grand Hotel i Saltsjöbaden. Det var ett flott hotell med fina konferenslokaler. Jag kände mig hedrad över att jag fick lika mycket utrymme som mina manliga kollegor. Formellt var Erik Dahmén min handledare i egenskap av professor vid Handelshögskolan. Han var väl påläst när han kom till Saltsjöbaden. Han började med att säga att min avhandling tillhörde de få som han fortfarande kunde begripa sig på. Det uppfattade jag som ett tveksamt beröm. Han fortsatte att kommentera kapitel för kapitel och framhöll olika förtjänster med mitt arbete. Dahmén fick hållas utan att bli avbruten. Jag har glömt vad min handledare tyckte var bra, utom just detta att den gick att förstå. Jag hade inte fått något beröm dittills under mina fem avhandlingsår och visste inte vart jag skulle titta eller vad jag skulle säga. Jag var van vid att aldrig få höra något positivt om det jag hade skrivit. Jag minns att jag kommenterade detta: "Man får aldrig vara glad över något man har gjort, bara vara ledsen över det man inte har gjort." Jag hade alltid fått vara ledsen över det som jag inte hade gjort. Denna erfarenhet från min egen tid som doktorand gjorde att jag senare som professor och handledare blev mycket noga med att framhålla förtjänsterna och försöka kritisera konstruktivt så att mina doktorander fick lust att omedelbart pröva mina förslag. Under hela avhandlingsprocessen på IUI var jag trots frånvaron av en positiv anda kring mitt arbete övertygad om att jag var minst lika bra som mina manliga kollegor. Mitt valspråk var: "Det jag inte kan, det kan jag lära mig."

Jag hade siktet inställt på vidareutveckling men många gånger reagerade omgivningen som om jag inte skulle vara utvecklingsbar. Jag hade tilltro till min egen förmåga men ingen tilltro till att omgivningen skulle se det så. Kanske hade mitt grundmurade självförtroende byggts upp av att jag nästan alltid var bäst i klassen genom hela min skoltid. Den enda som konkurrerade med mig var min tvillingsyster Ulla. Hur den konkurrensen såg ut är en annan historia.

Naturligtvis var det en del synpunkter vid slutseminariet som det fanns god anledning att ta till vara. Hösten 1975 lämnade jag in avhandlingen till Handelshögskolan. Då var Erik Dahmén i USA och jag fick i stället träffa Karl Jungenfelt. Han tyckte att det krävdes fler formler i teorikapitlet och att jag skulle kunna utföra denna bearbetning på en vecka. Jag hade hoppats att han skulle ha samma positiva inställning till min text som Erik Dahmén och blev besviken. Under tiden talade Jungenfelt med Sören Blomquist för att få veta vad *human capital*-teorin var för en slags teori. Detta kändes inte bra. Jag tyckte att Jungenfelt

borde ha förstått mina förklaringar. Han vände sig i stället till en manlig kollega, dessutom i min ålder, för att få förklarat det jag hade skrivit i min avhandling. Det kändes som ytterligare en slags omyndighetsförklaring av min skaparkraft på grund av att jag är kvinna. Men dessa tankar hade varken jag eller andra kvinnor vid 1970-talets början förmågan att omvandla till ord. Vid flera tillfällen i projektgruppen runt mitt arbete utspann sig diskussioner över mitt huvud av typen ”Siv menar inte så utan hon menar i stället så här”. Jag fick inte ens själv förklara vad jag menade.

Min ombearbetning tog en månad och när jag disputerade den 29 mars 1976 hade det gått nästan exakt fem år från det jag började med projektet 1971. Mina söner hade nu blivit 6 och 10 år och var med vid disputationen liksom min man. Det var cirka 100 personer där och Gösta Rehn var en av de närvarande. Han uttryckte förvåning över att jag hade familj. Han visste inte att jag hade barn. Det var något som jag aldrig framhöll i yrkeslivet eftersom en kvinna med barn inte betraktades som seriös arbetskraft. Man fick lov att räcka till, göra sitt jobb som om man inte hade familj och sköta om sin familj som om man inte hade något jobb. Gösta Rehn och Rudolf Meidner var på 1950-talet LO-ekonomer och deras gemensamma arbeten om aktiv arbetsmarknadspolitik och den svenska modellen kom att få en mycket stor betydelse.

JÄMSTÄLLDHETSFORSKNING

Mina relationer till Lars Wohlin, som var chef på IUI 1973–76, var ansträngda. Profetiorna från Lars Nabseth och Göran Eriksson att den nye chefen skulle vara mindre intresserad av att rekrytera kvinnliga forskare besannades. Flera av de kvinnor som börjat på IUI under Nabseths tid slutade under Wohlins chefsperiod.

Lars Wohlin ville att också jag skulle sluta, så fort som möjligt: ”Jag behöver de pengar som din lön kostar för att betala nya unga killar som ska disputerar.” Mitt projekt hade startat med ett tvåårigt forskningsanslag som Rudolf Meidner hade fått från Riksbankens Jubileumsfond och som han generöst överlät till IUI, vilket Lars Wohlin bekräftar i sitt förord till min avhandling (Gustafsson 1976). Någon gång 1973 var detta anslag slut och mitt arbete måste finansieras över IUI:s budget. I efterhand kan jag tänka mig att det kan ha varit en styrelsefråga 1974 eller 1975 om varför detta projekt inte för länge sedan var avslutat. Wohlin förklarade ingenting för mig utan det var bara en allmän negativitet som förmedlades.

Det hade ju framskymtats att det i styrelsen inte fanns något intresse för att IUI skulle forska om kvinnolöner. En gång sade Lars Wohlin till mig: ”Du ska inte tro att det där som du håller på med är något som någon tycker är forskning.” Detta

glömmer jag aldrig, men jag förmodar att Wohlin själv glömt det för länge sedan. Strax efter att detta yttrande fällt råkade jag på Nybroplan möta Karin Wohlin, chefens hustru. Hon var verksam vid Sida, den svenska utvecklingshjälpmyndigheten. Utan någon inledande kommentar säger hon till mig: ”Jag tycker att din forskning om kvinnan på arbetsmarknaden är mycket viktig.”

Senare blev jag inbjuden att delta i ett seminarium lett av Riksbanksfondens chef Nils-Eric Svensson (Riksbankens Jubileumsfond 1980:1). Där väcktes tanken att fonden skulle inrätta en områdesgrupp för forskning om jämställdhet. På seminariet 1980 deltog två forskare som var mycket kritiska till den tanken. Det var rektorn vid Uppsala universitet och professorn i juridik Stig Strömholm och docenten i teologi Carl-Henrik Grenholm, också han från Uppsala. Dessa båda stödde varandra i argumentationen mot förslaget. ”Att jämställdhetsforskning är ett mycket viktigt ämne, tycker i alla fall de som håller på med det”, yttrade Nils-Eric Svensson när han sammanfattade. Vid detta tillfälle protesterade jag inför församlingen. Vi var nu många som ville förbättra kvinnors villkor i arbetslivet. Det hade tagits politiska initiativ såsom Olof Palmes jämställdhetsdelegation men bristen på fakta och kunskaper om varför kvinnor var i underläge var stor. Om man säger att det bara är de som håller på med denna typ av forskning som är intresserade indikerar man att det endast är en fråga om gruppintresset för ett visst slags forskares försörjning. Nils-Eric Svensson hade påverkats av de kvinnorädda etablerade manliga forskarnas argumentation. Det var bra att jag tog mod till mig och sade ifrån. Det tillkom en områdesgrupp för jämställdhetsforskning 1979 vid Riksbanksfonden och jag blev en av ledamöterna.

Dagen efter min disputation, den 30 mars 1976, lämnade jag mitt tjänsterum på IUI för ett halvt års uppdrag åt Svenska Arbetsgivareföreningen. Jag skulle göra en jämförelse av statliga och privata sektorns löner, denna gång under ledning av Karl-Olof Faxén. På SAF hade man en känsla av att de statliga lönerna på grund av alla lönetillägg som fanns egentligen inte alls var så låga som de verkade. Vid lunchsamtal med anställda på SAF lärde jag mig att det fanns förbjudna multiplikationer. Man fick inte multiplicera privatanställda arbetares timlön med 40 timmar per vecka och 4 veckor för att jämföra den sålunda uppskattade månadslönen med statsanställda arbetares lön (”Vad skulle Aftonbladet säga?”). Denna erfarenhet diskuterade jag senare med Dagens Nyheters chefredaktör Svante Nycander, som sedan skrev en huvudledare bland annat på basis av mina SAF-erfarenheter, dock givetvis utan att röja källan.

Jag kom att fokusera allt mer på kvinnolöner, det vill säga det ämne som behandlas i kapitel 7 i avhandlingen. Mina avhandlingsresultat visade att kvinnor med samma ålder och utbildning och inom samma statliga sektor tjänade 11 procent mindre än motsvarande män 1971 och att det i den privata sektorn rörde sig

om en standardiserad löneskillnad på 26 procent (Gustafsson 1975). Detta väckte uppmärksamhet och blev citerat i dagspressen. En relevant och vanlig invändning mot resultaten var att jag inte hade standardiserat för antalet år i yrkesarbete. Det är ju inte så konstigt om en man på 40 år med 20 års yrkeserfarenhet tjänar mer än en kvinna på 40 år med 5 års yrkeserfarenhet.

Under SAF-tiden inledde jag diskussioner med företrädare för SAF, PTK, CF och HTF om att få matcha deras gemensamma lönestatistik med ATP-statistik. Jag ville ha ett datamaterial som visade enskilda kvinnors och mäns intjänade pensionspoäng tillsammans med deras lön för ett visst år. Genom att matcha lönestatistiken mot ATP-statistiken och definiera 1 år med minst en intjänad pensionspoäng som ett yrkesaktivt år kunde jag standardisera för antalet år i förvärsarbete. Jag fick ett tvåårigt forskningsanslag av Expertgruppen för utredningsverksamhet om arbetslivet, EFA, för att utföra detta arbete. Jag tyckte att detta motbevisade Lars Wohlins tes att ingen tycker att det jag gör är forskning. Jag hade skapat ett nytt datamaterial och fått finansiering för att analysera detta. Jag väntade mig beröm för denna insats. Det fick jag inte. Senare har jag lärt mig att man inte kan förvänta sig att människor erkänner att de haft fel. Wohlin hade vid detta tillfälle annat att tänka på eftersom han inom kort skulle bli statssekreterare till ekonomiminister Gösta Bohman i Fälldins regering. Jag besökte Kalle Jungenfelt med idén att jag skulle knytas till Handelshögskolan med mitt projekt, men han var inte särskilt intresserad av det.

Under tiden hade det uppstått ett stort medieintresse för jämställdhetsfrågor. Första gången jag medverkade i ett större sammanhang var vid Sparbankernas konferens *Vårt ekonomiska läge* den 10–12 mars 1976 i Folkets Hus i Stockholm. Det rymde tusen personer i den stora salen och den var fullsatt. Detta var knappt två veckor innan jag disputerade och jag var mycket nervös. Min inledning och debatten med Karin Ahrland, Fredrika Bremerförbundets ordförande, Cecilia Nettelbrant, riksdagsledamot för Folkpartiet, och Bengt K. Å. Johansson, statssekreterare (s), under ledning av journalisten Bo Sigheden finns återgiven i en skrift (Ahrland m.fl. 1976).

Jag var mycket försiktig i min inledning, betonade begreppet kunskapskapital och talade mycket litet om jämställdhet. Det var ett prestigefyllt sammanhang för mig. Gunnar Eliasson, Lars Wohlin och Bengt-Christer Ysander från IUI medverkade också men givetvis om andra ämnen än jämställdhet. Medieintresset för mig vid detta tillfälle rörde sig också om att det antligen fanns en kvinnlig doktor i nationalekonomi. Lars Werin, professor i nationalekonomi vid Stockholms universitet, hade berättat för mig att jag skulle bli den första kvinnliga doktorn i ämnet efter den välkända Karin Kock, som hade disputerat 1929 och som blev bland annat professor, minister hos Tage Erlander och chef för Statistiska centralbyrån.

Werin hade själv två kvinnliga doktorander – Irma Rosenberg, numera vice riksbankschef, och Kerstin Löfgren – som kom att disputeras två månader efter mig. Han berättade däremot inte för mig att det faktiskt fanns en kvinnlig doktor i nationalekonomi före Karin Kock, nämligen Margit Cassel, som blev gift Wohlin och mor till Lars Wohlin. Det stod i tidningen 1976 att jag var den andra svenska kvinnan som disputerat i nationalekonomi, vilket var fel.

Först 2006 försökte jag att i någon mån kompensera mitt misstag genom att läsa Margit Cassels avhandling, publicerad på tyska i Tyskland 1925, skriva om den och presentera hennes arbete på en konferens 2006 för nordiska forskare i doktrinhistoria. Det finns nu en text om Margit Cassel av Gustafsson och Hagemann (2007), som ska tryckas i en bok om kvinnliga ekonomer. Harald Hagemann är en tysk doktrinhistoriker och hans insats har varit att sätta in Margit Cassels forskning i sitt dåtida sammanhang. I ett e-brev till mig 2007 har Lars Wohlin till min glädje uttryckt uppskattning av mitt arbete om Margit Cassel.

Margit Cassel (1897–1994) disputerade 1924, gifte sig 1927 med Nils Wohlin, som var nationalekonom, statistiker, politiker och professor och som arbetat med Margits välkände far, nationalekonomiprofessorn Gustav Cassel. Margit var Nils Wohlins andra hustru. Margit fick fyra barn under fem års tid och blev sedan övergiven av Nils Wohlin, som därefter i fem år var gift med läkaren, feministen och fredsaktivisten Andrea Andréén. Det är inte underligt att karriären måste offras under sådana förhållanden. År 1976 blev detta aldrig sagt. Om jag hade haft en mamma som hade disputerat 1924 skulle jag ha varit synnerligen stolt över det och min omgivning hade säkerligen fått veta detta. I efterhand kan man förvåna sig över att IUI:s ledning inte lyfte fram det som en framgång att ha producerat den första kvinnliga nationalekonomidoktorn sedan 1929, då Karin Kock disputerade. Det är först nu i Johnson (2007) som IUI, numera IFN, uttrycker viss stolthet över att 1976 ha producerat en kvinnlig doktor i nationalekonomi (Johnson 2007, s. 9).

MÖTE MED DEN INTERNATIONELLA FORSKNINGSFRONTEN OCH JACOB MINCER

Jag upplevde att min status vid IUI var låg 1973–1976. Att jag inte gav upp och tog ett annat jobb beror nog mest på min medfödda envishet, min vilja att alltid avsluta vad jag påbörjat och ett brinnande intresse för forskning. När jag jämförde mitt arbete med vad som åstadkoms av ”gossarna”, mina manliga kollegor, fann jag att jag inte hade just något att skämmas för. Jag hade vid den tiden börjat kalla dem gossarna för att behålla mitt sinne för proportioner. I verkligheten hade väl olika individer olika grader av medvetenhet om kvinnofrågor och olika perso-

ner var säkert olika benägna till sexistiska yttranden. Jag fick till exempel höra att somliga ord inte var vetenskapliga. ”Arbetare”, ”producenter” och ”konsumenter” var vetenskapliga ord men inte ”män” och framför allt inte ”kvinnor”. Jag hade kommit i kontakt med Chicagoprofessorn Mary Jean Bowman; jag tror att det var genom förmedling av Bengt-Christer Ysander. Hon förmedlade en inbjudan att presentera mitt arbete vid London School of Economics på Richard Layards seminarium 1975. Det var min första utländska akademiska seminariepresentation och jag kände att jag där blev tagen på allvar som en seriös forskare.

Min doktorsavhandling på 260 sidor är skriven på svenska. I huvudtexten hade jag räknat om de naturliga logaritmerna till procenttal och uteslutit standardavvikelseerna för skattningarna i resultattabellerna. Jag minns ett seminarium där Anders Klevmarkens avhandlingstext behandlades. Vid seminariet argumenterade Ragnar Bentzel för att alla teknikaliteter skulle redovisas i appendix. Bentzels inställning i denna fråga bekräftas av Villy Bergströms uppgifter om Ragnar Bentzel (Bergström 2009). Men Klevmarken fick igenom sin bok med teknikaliteterna i huvudtexten och på engelska (Klevmarken 1972).

I Johnson (2007, s. 68) sägs: ”Ännu på 1970-talet var det ofta möjligt att skriva en vetenskaplig text på ett sätt som gjorde den begriplig även för lekmän.” Den form min avhandling har var till ett högt pris. På 2000-talet talade jag med en svensk löneforskare per telefon och berättade att jag gjorde skattningar i min avhandling av samma slag som denne nu höll på med. Jo, sade han, men det går inte att referera till din avhandling eftersom du inte angivit standardavvikelseerna. Min avhandling var på flera sätt ett pionjärbete, men den blir inte citerad eftersom viktig information ej redovisats därför att avhandlingen därigenom skulle bli mer lättläst för lekmän. Efter min seminariepresentation i London beslöt jag att skriva en 25 sidor lång ”Summary in English” där logaritmer och standardavvikelseer finns med och där texten är så som jag hade uppfattat att en vetenskaplig text borde skrivas.

När jag hade disputerat 1976 sände jag ett brev till Jacob Mincer i New York och tackade för inspiration samt bifogade min doktorsavhandling. När jag stod där vid IUI:s postlåda och lade mitt brev till professor Mincer i den stod en av ”gossarna” bredvid och sade: ”Vem tror du att du är? Skicka ett brev till Jacob Mincer?” Brevet med min avhandling kom fram till Mincer och därmed ändrades mitt liv.

Jacob Mincer (1922–2006) utvecklade under 1960-talet i nära samarbete med Gary Becker (1930–), Nobelpristagaren i ekonomi 1992, teorin för *human capital* för att analysera arbetsmarknaden. Mincers viktigaste insats var att han skapade en empirisk relation mellan kunskapskapital och löner som avkastning på investeringar i utbildning och yrkeserfarenhet, det som brukar kallas Mincer’s

löneekvation. Denna relation är standard i arbetsmarknadsanalyser och så ofta förekommande att man numera inte längre refererar till Mincer när tekniken används. När jag arbetade med min avhandling var Mincer's löneekvation ny. Hans bok (Mincer 1974) om den teoretiska bakgrunden och den empiriska tillämpningen på amerikanska data kom först när jag var halvvägs genom mitt avhandlingsarbete.

Jag fick ett handskrivet svar från Jacob Mincer med tre punkter: 1. Jag ordnar tillsammans med Cynthia Lloyd en konferens nästa vår. Du är inbjuden att presentera en uppsats på basis av din avhandling. 2. Jag arrangerar en session om *human capital* vid Econometric Society i Wien. Skicka ditt bidrag dit. 3. Du är välkommen som gästforskare till Columbia University.

Jag genomförde alla tre punkterna. Men jag klarade inte av att åstadkomma en forskningsuppsats till konferensen i New York. Jag hade inte lärt mig detta på IUI och det skulle komma att krävas många omarbetningar och bland annat samarbete med Frank Stafford innan jag lärde mig det. I efterhand kan jag se att jag i min "Summary in English" ägnade för litet utrymme åt (i) att sätta in mitt arbete i ett större sammanhang, (ii) att diskutera metoder och material och (iii) att diskutera teorin. Min sammanfattning på engelska har brister som forskningsuppsats betraktad även om den är bättre än huvudtexten på svenska.

Columbiakonferensen *Economics of Sex Differentials* var oerhört betydelsefull för mig. Omkring hälften av forskarna var kvinnor och ämnet behandlades seriöst av såväl manliga som kvinnliga forskare. Konferensbidragen samlades senare i en tryckt antologi redigerad av Cynthia Lloyd och Beth Niemi (1979). Där fanns uppsatser om löneskillnader, förvärvsavbrott, yrkeskarriärer och annat av stort intresse för mig. Det var ingen som betraktade ämnesvalen som icke forskningsbara eller forskningen som icke nationalekonomisk eller ordet "kvinna" som ovetenskapligt på det sätt som jag mött vid IUI. Jacob Mincer och Cynthia Lloyd visste hur de skulle hantera frånvaron av en forskningsuppsats från mig: "Det gör inget att du inte har någon uppsats. Vi ger dig en framträdande roll ändå. Du kan vara ordförande på en session."

När jag kom hem arbetade jag med mitt nya datamaterial med matchad ATP-statistik och lönestatistik. Resultatet blev uppsatsen "Rates of Depreciation of Human Capital Due to Nonuse" (publicerad med annan titel; Gustafsson 1981). Den blev accepterad till Econometric Society Meeting i Wien 1978. En av gossarna uttryckte oförblommerat sin förvåning: "Har *du* fått en uppsats antagen till Econometric Society?"

Hösten 1979 reste jag till Columbia University och sög i mig allt som där fanns att lära sig. Jacob Mincer var mycket generös mot mig. Han ordnade ett arbetsrum på samma våningsplan där hans arbetsrum fanns och kom ibland in till

mig och gav mig förslag hur jag kunde utveckla min forskning: ”Siv, I have been thinking ...”. När det kom gästande professorer fick jag och ytterligare någon yngre forskare följa honom på lunch på Faculty Club. På så sätt fick jag möjlighet att träffa bland andra Gary Becker, Richard Layard och Yoram Weiss. År 2002, fyra år innan Mincer dog, anordnades på initiativ av Shoshana Grossbard en konferens på Columbia i samband med hans åttioårsdag. Då fick jag möjlighet att vid lunchen tacka honom för vad han betytt för mig inför alla stora arbetsmarknadsekonomer. År 2002 var alla där, de två nobelpristagarna i vårt ämne Jim Heckman och Gary Becker samt Ed Lazear, Bob Willis och Mark Rosenzweig, för att nämna några som jag hade lärt känna vid mina återkommande tvåmånaders forskningsvistelser vid Columbia och i Chicago under tidsperioden 1979–87.

Hemma på IUI 1976–79 ändrades inte så mycket. Jag blev emellertid alltmer engagerad i den offentliga debatten. Institutets nye chef Gunnar Eliasson tyckte att det var en bra idé att ge mig tjänstledigt sommaren 1979 för att skriva ledare i Dagens Nyheter. Mitt tvååriga forskningsanslag var nu slut och jag måste finna ny finansiering. Gunnar Eliasson föreslog att jag skulle göra en studie av fritidskonsumtion. Jag avvisade dock detta förslag förtrytsamt utifrån ett feministiskt perspektiv. Varför skulle jag studera när män tittade på fotboll på TV? I efterhand kan jag tycka att jag tog i för mycket, men det var ändå det rätta valet att fortsätta att utveckla och fördjupa mitt forskningsengagemang i kretsen kring Jacob Mincer och Gary Becker i stället för att börja på ett nytt ämne, även om det fanns finansiering till detta. Gunnar är endast sex år äldre än jag och även om han gjorde saker som jag inte gillade så var min kommunikation med denne nye chef mycket bättre än med de tidigare. Jag vågade nu säga vad jag tyckte, nästan åtminstone. De två äldre cheferna hade jag alltför mycket respekt för. Jag var tyst och blev olycklig snarare än att ta upp det som engagerade mig till öppen diskussion.

Jag kom att ägna allt mer tid åt Fredrika Bremerförbundet, reste till lokalavdelningar och höll föredrag. Tillsammans med Birgitta Wistrand, förbundets dåvarande ordförande, och Gisèle Asplund ordnade jag en konferens om *Kvinnor och ekonomi* i Trygg-Hansas lokaler med 300 deltagare (Asplund, Gustafsson och Wistrand, red., 1981). Gisèle hade disputerat 1974, dock inte i nationalekonomi utan i företagsekonomi, som den första kvinnliga doktorn någonsin vid Handelshögskolan i Stockholm. Jag uppträdde också i Lennart Hylands TV-soffa i ”Go’ Morron Sverige” och skrev en populärvetenskaplig bok, *Arbete och Löner* (Gustafsson och Lantz, 1985), som resulterade i drivor av pressklipp. Allt detta arbete med den tredje uppgiften visade sig efter hand inte alls leda närmare en professur i nationalekonomi.

Jag flyttade från IUI till Arbetslivscentrum 1980. Det visade sig vara ett misstag som jag förlorade tid på. Men under ALC-tiden hade jag dels fast jobb och

dels möjlighet att resa utomlands för att vara gästforskare vid Columbia University i New York, vid University of Chicago och vid Wissenschaftszentrum i Berlin. Vid Arbetslivscentrum var miljön föga akademisk men å andra sidan fick jag stor frihet att göra vad jag ville. Varken cheferna på Arbetslivscentrum eller flertalet av mina kollegor – de enda ekonomerna var Villy Bergström och Marianne Sundström – hade någonsin hört talas om Jacob Mincer och Gary Becker eller någon annan av mina förebilder. Allt populariserande och mediarelaterat arbete hade inget som helst vetenskapligt meriteringsvärde och var helt okänt för den professorskommitté i Amsterdam som värderade min forskning och rangordnade mig högst bland de sökande 1989. Jag blev bedömd uteslutande på grundval av de vetenskapliga publikationer som jag hade skrivit på engelska.

Jag kom att använda mitt anslag från Riksbanksfonden avsett för forskning vid Stockholms universitets demografiska institution under Jan Hoem till att författa den populärvetenskapliga boken (Gustafsson och Lantz 1985) i stället för att skriva forskningsrapporter. Detta bidrog säkerligen till att min ansökan om nytt forskningsanslag 1985 avslogs och jag såg framför mig att min fortsatta väg inom den nationalekonomiska forskningen skulle stängas. Det man i Sverige kallar forskarnas tredje uppgift – att presentera resultat för lekmän – tog under några år all min tid. Efter 1985 beslöt jag att det fick vara nog med populärvetenskapen. Detta var inte vad jag ville göra, tänkte jag. Men under tiden hade jag förstås fått bekräftelse på att gossarna vid IUI hade misstagit sig. Min forskning hade visat sig vara intressant och relevant för många och den var också akademiskt accepterad, dock inte i Sverige. Där fick jag inte något nytt forskningsanslag för att fortsätta att forska vid Stockholms universitet hos Jan Hoem, som jag hade önskat.

LÄRDOMAR FRÅN IUI

Det jag lärde mig på IUI har varit oerhört betydelsefullt i min senare verksamhet. Jag är tacksam för att jag fick slutföra mitt avhandlingsarbete och disputerat. Hade jag inte fått det så skulle jag inte ha kunnat göra en forskarkarriär. Jag har fått göra det som jag ville i livet och är därför mycket privilegierad. Jag kan direkt göra följande lista på vad jag lärde mig vid IUI och som har kommit att präglade min forskning:

- vara noga med statistik,
- jämföra egna resultat med annat publicerat material,
- arbeta med stora datamaterial,
- försvara forskningsresultat i en grupp,

- beakta att institutionella förhållanden skapar ekonomiska incitament,
- formulera frågorna först och sedan välja bästa möjliga metod i verktygslådan, samt
- att skilja på sak och person.

Min forskningsnisch omfattar bland annat att noggrant redogöra för och tänka igenom vilka ekonomiska incitament för kvinnors yrkesarbete som olika förhållanden i olika länder skapar, till exempel inkomstbeskattning (Gustafsson 1992), daghemstillgång, barntillsynskostnader (Gustafsson och Stafford 1992), lagar om deltidsarbete, avtal om deltidsarbete samt regler gällande föräldraledighet (för exempel, se Gustafsson 2008). Därefter har jag gjort ekonometriska skattningar och tolkat skillnaderna i kvinnors situation på arbetsmarknaden mellan olika länder utifrån skillnader i ekonomiska incitament. Ett annat forskningsområde gäller välfärdsstatens incitament för barnafödande och den optimala tidpunkten för att få barn (Gustafsson 2001).

Jag håller fullständigt med Gunnar Eliasson när han i Johnson (2007, s. 16) säger: ”Inom IUI valde vi problem och letade sedan efter lämplig metod.” Jag håller också med honom om att många forskare väljer metod först och sedan letar efter ett datamaterial som kan illustrera metodens användbarhet. Det är för mig en styggelse när jag stöter på forskningsuppsatser med formulering som säger att ”vi har använt ett svenskt datamaterial”. Om man använder ett svenskt datamaterial gör man enligt min uppfattning en studie om Sverige. Jag har kollegor i Amsterdam som menar att det försvårar publicering i vetenskapliga tidskrifter om man arbetar enbart med data från ett så litet land som Sverige eller Nederländerna. Ofta formulerar man sig om resultaten som om de vore allmängiltiga fastän man bara har svenska data. Efter 19 års erfarenhet av arbete i Amsterdam vet jag att institutionella förhållanden och ekonomiska incitament kan skilja sig avsevärt mellan olika länder. Att bortse från detta och låtsas som om det inte spelar någon roll tycker inte jag är seriöst (Gustafsson 2008).

Givetvis måste man starta utifrån en ekonomisk teori för att kunna se vilka incitament institutionella förhållanden skapar. Min mångåriga skolning som Gary Beckers och Jacob Mincers ”*overseas student*” gör att det inte skulle falla mig in att plädera för en återgång till den institutionella arbetsmarknadsekonomi som dominerade före Beckers och Mincers analytiska arbetsmarknadsekonomi.

Mina kollegor – ”gossarna” – på 1970-talet förstod inte att de uppträdde sexistiskt utom förhoppningsvis vid de få tillfällen då jag kunde formulera detta och konfrontera dem. Jag hoppas med denna uppsats förklara, förstå och förlåta. Kvinnor tar allt större plats på arbetsmarknaden och i det offentliga livet, men i nationalekonomisk forskning utgör kvinnorna ännu 2008 en liten minoritet,

även vid IFN. År 2006 fanns fem kvinnliga professorer utgörande sex procent av alla professorer i nationalekonomi i Sverige (Jonung och Ståhlberg 2008). Men det var värre förr. Åke Ortmark (2009) beskriver hur en kvinnlig forskare beräknade ett index för industriproduktionens utveckling utan att själv få diskutera resultaten med beställaren Industriförbundet. Skälet var att mottagaren vägrade att ha någon kontakt med en kvinna om en sådan sak. I stället överlämnade Ortmark materialet och fick ”ständigt upprepa att det på institutet fanns vetenskapsmän, alltså män, av betydande kvalitet ...”. Kvinnan är inte ens nämnd vid namn. Förmodligen betraktades hon inte som forskare utan som ”räkneflicka”, ett uttryck som förekommer i IUI:s historieskrivning (Johnson 2007, s. 39).

Under mina två decennier som professor i Amsterdam har jag varje år fått inbjudan till IUI:s Midvintermiddag men tyvärr inte kunnat delta en enda gång. Jag är glad över att jag som nybliven pensionär både får tillfälle att skriva denna uppsats och att 2009 för första gången få vara med på Midvintermiddagen.

REFERENSER

- Ahrland, Karin m.fl. (1976), *Vårt ekonomiska läge 1976*. Stockholm: Sparfrämjandet.
- Asplund, Gisèle, Siv Gustafsson och Birgitta Wistrand (red.), (1981), *Kvinnor och ekonomi. En rapport från en konferens i september 1980 arrangerad av Fredrika Bremerförbundet i samarbete med Dagens Industri och Trygg-Hansa*. Stockholm: Affärsförlaget.
- Bergström, Villy (2009), ”Ragnar Bentzel: Forskaren, handledaren, vännen”. I denna volym.
- Cassel, Margit (1925), *Die Gemeinwirtschaft: Ihre Stellung und Notwendigkeit in der Tauschwirtschaft*. Doktorsavhandling. Leipzig.
- Grossbard, Shoshana (red.), (2005), *Jacob Mincer*. New York och Berlin: Springer Verlag.
- Gustafsson, Siv (1975), ”Kvinnors låga löner”. *Ekonomisk Debatt*, årg. 3, nr 8, 440–447.
- Gustafsson, Siv (1976), *Lönebildning och lönestruktur inom den statliga sektorn*. Stockholm: IUI.
- Gustafsson, Siv (1981), ”Male-Female Lifetime Earnings Differentials and Labor Force History”. I Gunnar Eliasson, Bertil Holmlund och Frank P. Stafford (red.), *Studies in Labor Market Behavior: Sweden and the United States*. Stockholm: IUI.
- Gustafsson, Siv (1992), ”Separate Taxation and Married Women’s Labor Supply, A Comparison between West Germany and Sweden”. *Journal of Population Economics*, vol. 5, nr 1, 61–85.
- Gustafsson, Siv (2001), ”Optimal Age at Motherhood, Theoretical and Empirical Considerations on Postponement of Maternity in Europe”. Presidential Address, European Society for Population Economics. *Journal of Population Economics*, vol. 14, nr 2, 225–247.
- Gustafsson, Siv (2008), *Why is the Netherlands the Best Country? On Country Comparisons about Economics of the Family*. Lecture upon departure from the University of Amsterdam.

- dam as the Professor of Population and Gender Economics 1989–2008, Vossiuspers, Universiteit van Amsterdam.
- Gustafsson, Siv och Harald Hagemann (2009), "Margit Cassel Wohlin". I Robert W. Dimand och Evelyn L. Forget (red.), *A Biographical Dictionary of Women Economists*, second enlarged edition. Cheltenham, UK, och Northampton, MA: Edward Elgar.
- Gustafsson, Siv och Petra Lantz (1985), *Arbete och löner. Ekonomiska teorier och fakta kring skillnader mellan kvinnor och män*. Stockholm: IUI och Arbetslivscentrum.
- Gustafsson, Siv och Frank P. Stafford (1992), "Daycare Subsidies and Labor Supply in Sweden". *Journal of Human Resources*, vol. 27, nr 1, 204–230.
- Handelshögskolan i Stockholm (1999), *Ett urval av de 2086 kvinnor som under 1900-talet examinerats från Handelshögskolan som civilekonomer*. Stockholm.
- Henriksson, Rolf G. H. (1990), *Som Edström ville – Hur IUI blev till. En krönika och dokumentation kring bakgrunden av Industriens Utredningsinstitut 1939 och dess utveckling från utredningsbyrå till forskningsinstitut*. Stockholm: IUI.
- Hewlett, Sylvia Ann (2002), *Baby Hunger: The New Battle for Motherhood*. London: Atlantic Books.
- Jakobsson, Ulf och Göran Normann (1974), *Inkomstbeskattningen i den ekonomiska politiken*. Stockholm: IUI.
- Johnson, Anders (2007), *Brobyggare & ifrågasättare, IUI från starten till namnbytet 1939–2006*. Stockholm: Institutet för Näringslivsforskning.
- Jonung, Christina och Ann-Charlotte Ståhlberg (2008), "Reaching the Top? On Gender Balance in the Economics Profession, Symposium: Gender and Economics". *Econ Journal Watch*, vol. 5, nr 2, 174–192.
- Klevmarken, N. Anders (1972), *Statistical Methods for the Analysis of Earnings Data – with Special Application to Salaries in Swedish Industry*. Stockholm: IUI.
- Klevmarken, N. Anders (2009), "Forskare på IUI under en tid då nya metoder och data förändrade empirisk forskning". I denna volym.
- Lloyd, Cynthia och Beth Niemi (red.), (1978), *Economics of Sex Differentials*. New York: NBER och Columbia University Press.
- Meyersson, Eva M. (1992), *The Impact of Ownership and Executive Team Composition on Firm Performance: The Resolution of a Leadership Paradox*. Doktorsavhandling. Stockholm: IUI.
- Mincer, Jacob (1974), *Schooling, Experience and Earnings*. New York: NBER och Columbia University Press.
- Nabseth, Lars, m.fl. (1971), *Svensk industri under 70-talet med utblick mot 80-talet*. SOU 1971:5 och IUI, Stockholm.
- Ortmark, Åke (2009), "Att träna in en attityd". I denna volym.
- Riksbankens Jubileumsfond (1980:1), *Arbetets värde och mening*. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Rydén, Bengt (1971), *Fusioner i svensk industri: en kartläggning och orsaksanalys av svenska industriföretags fusionsverksamhet 1946–69*. Stockholm: IUI.
- Swedenborg, Birgitta (1979), *The Multinational Operations of Swedish Firms. An Analysis of Determinants and Effects*. Doktorsavhandling. Stockholm: IUI.
- Swedenborg, Birgitta (2009), "Mina år på IUI, 1969–81 och 1986–90". I denna volym.
- Wallander, Jan, Erik Höök, Lars Nabseth och Lars Wohlin (1974), *Till Ruth 31 augusti 1974*. Vänskrift. Stockholm: IUI.

FÖRFATTARPRESANTATION

Siv Gustafsson är född 1943 och blev civilekonom vid Handelshögskolan i Stockholm 1967 och ekonomie doktor i nationalekonomi 1976. Åren 1989–2008 var hon professor i nationalekonomi vid Amsterdams universitet.

Hon var forskare i Stockholm vid IUI 1967–80, Arbetslivscentrum 1980–83, Demografiska avdelningen vid Stockholms universitet 1984–85 och åter vid Arbetslivscentrum 1985–89. Hon var 1992–2000 verksam i European Society for Population Economics som ledamot i dess vetenskapliga råd och 1999 som President.

1979–86 var hon i perioder om vardera 2–3 månader gästforskare vid Columbia University i New York 1979 och 1982, vid University of Chicago 1985 och 1987 samt vid Wissenschaftszentrum i Berlin 1985 och 1986.

1979 var hon sommarvikarie som ledarskribent vid Dagens Nyheter, 1979–81 ledamot vid Riksbankens Jubileumsfond i områdesgruppen för jämställdhetsforskning och 1979–85 aktiv som föreläsare för Fredrika Bremerförbundet.

Siv Gustafsson har utgivit ett 90-tal publikationer. Forskningen behandlar välfärdsstatens incitament i ett internationellt perspektiv för kvinnors arbetskraftsutbud och barnafödande. Metoden har varit ekonometriska analyser av paneldatamaterial på individnivå från ett flertal länder. En sammanfattning av hennes forskning ges i avskedsföreläsningen vid Amsterdams universitet år 2008. Hennes skrifter har förutom på engelska publicerats även på japanska, nederländska, spanska, svenska och tyska.

Hon gifte sig 1965 med Arne Gustafsson (1937–88) och har två söner, Magnus född 1965 och Börje född 1969, samt fem barnbarn födda 1996, 1998, 2000, 2001 och 2003. Hon är sedan 2005 gift med Valentin Sevéus (1941–).